

Så når vi fler

Skapa förutsättningar för tillgänglig läsning

© Myndigheten för tillgängliga medier, 2019

Text: Lillemor Engholm Guy och MTM

Redaktör: Lovisa Karlsson Kjellin

Foto: Apelöga (omslag, s. 4, 5, 8, 15, 19, 22, 23, 38); Terése Andersson (s. 6);
Elliot Elliot (s. 7, 13, 29); Lillemor Engholm Guy (s. 11, 17); Lena Eriksson (s. 16);
Margaretha Malm Sjöström (s. 16); Ma Lou Skoglund (s. 17, 28); Ann-Kristin Elenäs
(s. 17); Monica Danielsson (s. 25); Jan Sjödin (s. 34); Sara Mac Key (s. 36); Susanne
Lundbäck (s. 32)

Layout: Carina Gerdin

Tryck: Stibo Complete, 2019

ISBN 978-91-983136-8-0

Innehåll

Inledning	5
Vanliga frågor om tillgängliga medier	6
Tips och inspiration till regional biblioteksverksamhet	9
Ta fram en tillgänglighetsplan	9
Nystart i arbetet med tillgängliga medier	9
Besök i vardagen	9
Nätverk med andra regionala aktörer	9
Strukturerad samverkan	11
Dela idéer på sociala medier	12
Tips och inspiration till folkbiblioteken	13
Taltidning på folkbiblioteken	13
Möblera tillgängligt på biblioteken	20
Lyft fram tillgängliga medier på webben	21
Vilka är de, användarna?	21
Framgångsrecept - utbilda bibliotekspersonalen	24
Lär av varandra - alla kan!	25
Utåtriktad verksamhet	31
Slutord	38

Inledning

Möjligheten att kunna ta till sig information är en viktig grund i ett jämlikt och demokratiskt samhälle. MTM och Sveriges bibliotek samverkar för att ge alla människor tillgång till litteratur oavsett funktionsförmåga.

Under 2016–2018 genomfördes tre regionala samarbetsprojekt, "Tillgängliga medier i allmänhet och taltidningar i synnerhet" i Värmland, "Taltidning till fler" i Östergötland samt "Alla kan läsa - och hör sen!" i Dalarna, Uppsala och Gävleborg. Syftet med projekten var dels att öka bibliotekens kunskaper om tillgängliga medier, dels att pröva hur biblioteken kan exponera och berätta om framförallt taltidningar.

För både MTM och de medverkande biblioteken har projekten lett till ökad förståelse för de utma-

ningar och möjligheter som finns när biblioteken prioriterar tillgänglig läsning för att öka mängden tillgänglig information för sina samhällsmedborgare.

Det kom fram många bra idéer och förslag på hur ett långsiktigt och kontinuerligt arbete kring tillgängliga medier på bibliotek kan uppnås.

Den här skriften har tagits fram i syfte att dela de erfarenheterna för att inspirera andra bibliotek i arbetet med att skapa förutsättning för tillgänglig läsning.

Från MTM:s sida uppskattar vi det engagemang och den stora kunskap som finns ute på biblioteken. Ett stort tack till alla som medverkat i projekten och delat med sig av sina erfarenheter i den här skriften.

Myndigheten för tillgängliga medier, MTM

MTM:s uppdrag är att vara ett nationellt kunskapscentrum för tillgängliga medier och arbeta för att alla ska ha tillgång till litteratur och samhällsinformation utifrån vars och ens förutsättningar, oavsett läsförmåga eller funktionsnedsättning.

Vanliga frågor om tillgängliga medier

Vem får använda MTM:s produkter och tjänster?

Personer som har svårt att läsa tryckt text på grund av en funktionsnedsättning får använda MTM:s produkter och tjänster. Det kan vara svårigheter orsakade av synnedsättning, dyslexi, neuropsykiatriska funktionsnedsättningar som asperger och adhd, demens eller intellektuell funktionsnedsättning. Det kan också handla om sjukdom eller skada som gör det fysiskt svårt att hålla i en bok.

Dessa personer kan själva få ett konto för att låna talböcker, taltidningar samt böcker och tidningar i punktskrift. Självklart kan man också få hjälp med att låna via biblioteken.

Det finns också lättlästa böcker och nyheter som alla får låna och läsa, oavsett om man har en funktionsnedsättning eller inte.

Vad skiljer en talbok från en ljudbok?

Skillnaden mellan en ljudbok och en talbok är både teknisk och juridisk. En talbok är producerad med offentliga medel och i enlighet med upphovsrättslagens §17.

Talboken är strukturerad och inläst på ett sätt som gör det möjligt att använda den som en tryckt bok. Det går till exempel att bläddra i den, söka med hjälp av register och sätta bokmärken i den. Det finns talböcker som bara innehåller ljud och talböcker som innehåller både text och ljud.

Ljudboken är en kommersiell produkt som följer vanliga upphovsrättsliga regler och kan lånas eller köpas av alla. Läs mer på MTM:s webbplats mtm.se. Där finns också broschyren "Myndigheten för tillgängliga medier - Läsning på lika villkor" som du kan beställa eller ladda ner som pdf.

Vad är Legimus?

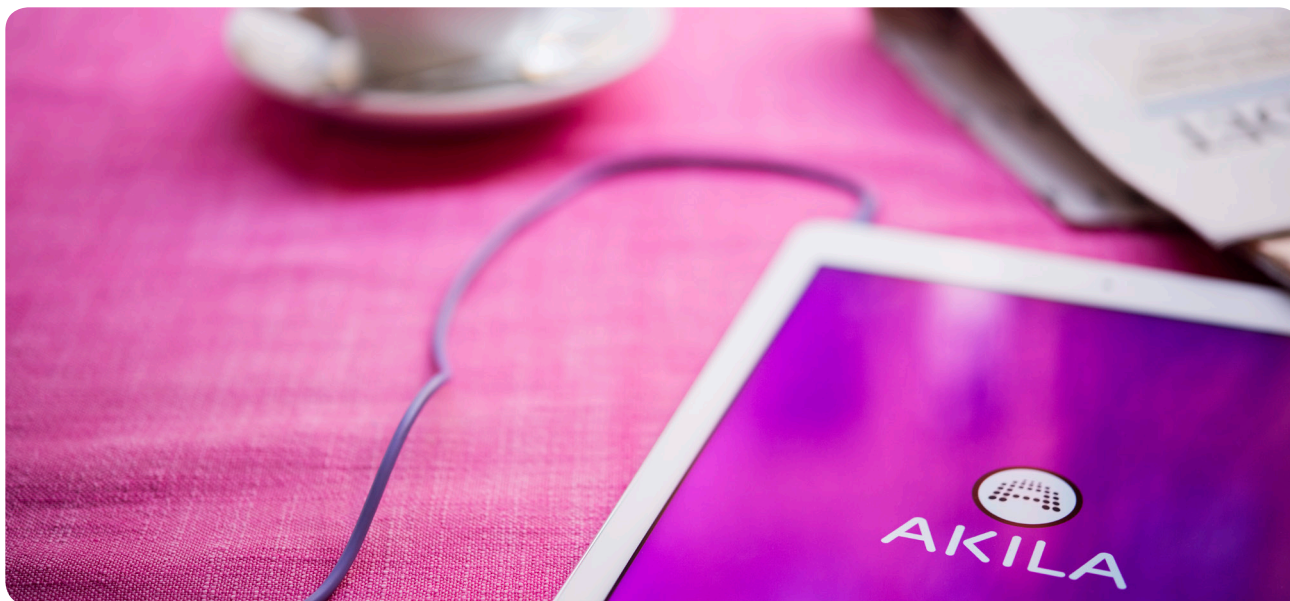
Legimus är MTM:s digitala bibliotek och innehåller MTM:s tillgängliga medier. Det finns mer än 150 000 titlar på över 60 språk för både barn och vuxna.

Webbplatsen legimus.se

På webbplatsen legimus.se kan både läsare och förmedlare söka och låna talböcker, e-textböcker, punktskriftsböcker och böcker på teckenspråk. Här finns också information och stöd för bibliotekens arbete med tillgängliga medier.

Appen Legimus

Appen Legimus är MTM:s app för talboks- och taltidningsläsning. Appen Legimus finns kostnadsfritt för iPhone, iPad och Android i Appstore och Google play.

Vad skiljer appen Akila från andra taltidningsläsare?

Appen Akila erbjuder ett nytt sätt att läsa dagstidning för exempelvis personer med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi. Med Akila går det att lyssna på innehållet och samtidigt följa med i texten och se bilderna. Det går att anpassa textens storlek, typsnitt och färg efter de egna behoven.

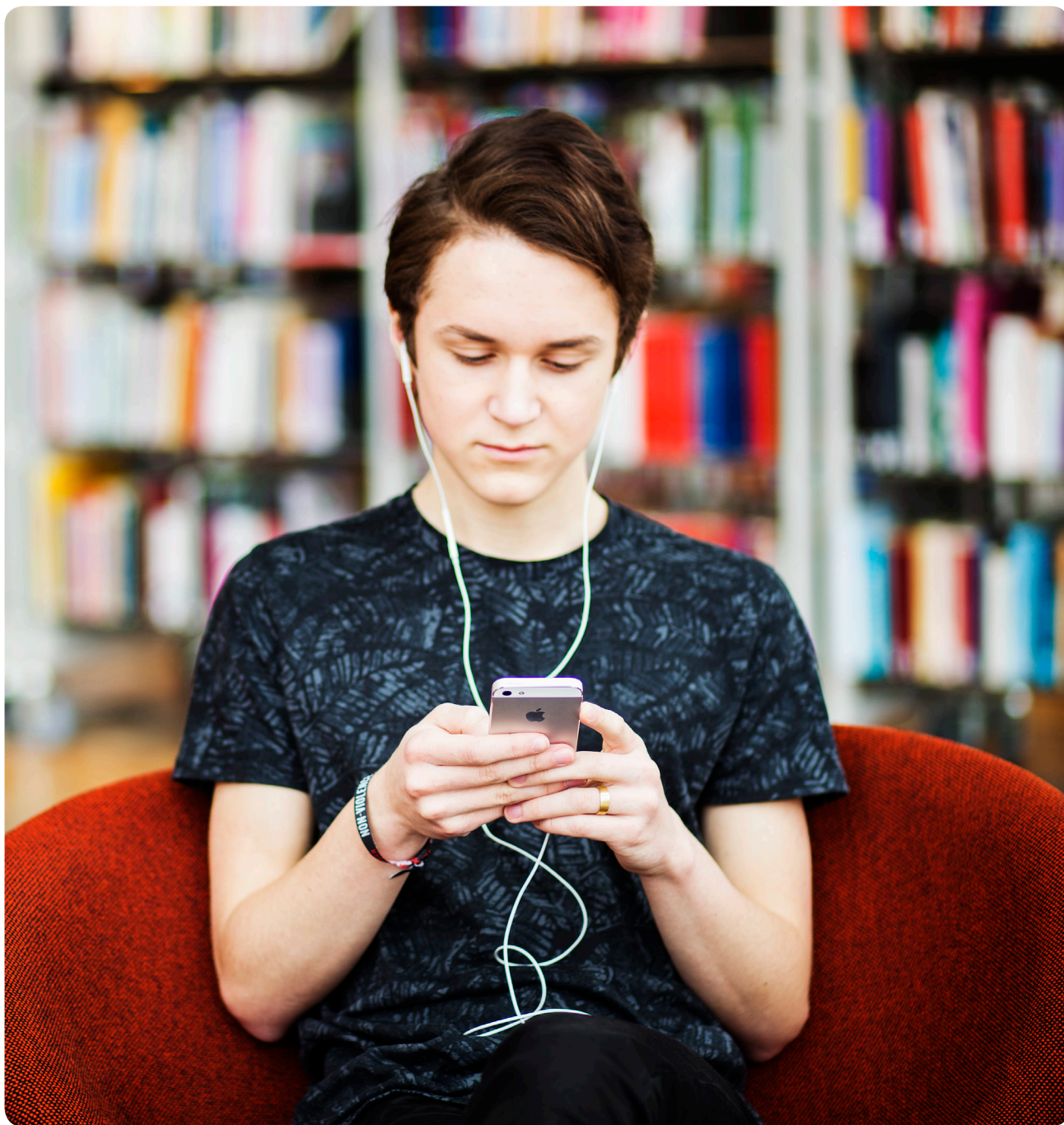
De som redan har prenumeration på en taltidning och gärna vill läsa med Akila, kontaktar Taltidningshjälpen.

Vad gäller för talböcker och taltidningar på boenden?

Möjligheten att läsa talböcker är en individuell rättighet som styrs av upphovsrättslagens §17. Det är alltså inte tillåtet att spela upp en talbok för alla på

ett boende. Ett bra alternativ när en grupp vill läsa tillsammans är att läsa högt ur en lättläst bok.

För dagstidningen som taltidning gäller andra regler. Det går bra att lyssna på en taldagstidning gemensamt på en avdelning. Däremot får inte flera avdelningar dela på en prenumeration, utan varje avdelning måste teckna var sin.

Tips och inspiration till regional biblioteksverksamhet

Ta fram en tillgänglighetsplan

För att få kontinuitet med arbetet med tillgänglighet på bibliotek är det bra om den regionala biblioteksverksamheten tar fram en regional tillgänglighetsplan. Det stödjer bibliotekscheferna i deras arbete med att följa bibliotekslagen samt stöttar folkbiblioteken i deras arbete med att stimulera till tillgänglig läsning.

Nystart i arbetet med tillgängliga medier

Det här är tips från några regionala biblioteksverksamheter för att komma igång med ett strukturerat arbete med tillgängliga medier och då speciellt dagstidningen som taltidning:

- Kartlägg nuläget genom enkät och kontakter med kommunbiblioteken för att få kunskap om utgångsläget vad gäller tillgängliga medier, taltidningsprenumerationer och tillgång till teknik för tillgängliga medier.
- Sätt mål för vad ni vill uppnå, till exempel att dagstidningen som taltidning ska finnas på varje folkbibliotek.
- Besök folkbiblioteken för att tillsammans utforma insatser i arbetet med tillgänglig läsning som ett stöd för lokal verksamhetsutveckling. Det kan till exempel vara metoder för att fler i personalen ska arbeta med tillgängliga medier och att tänka tillsammans kring möblering, marknadsföring och rent tekniska handhavanden.

- Bygg nätverk med andra regionala aktörer för att stärka och underlätta bibliotekens kommunala och lokala kontakter.
- Arrangera gemensamma inspirationsdagar och ta fram gemensamt marknadsföringsmaterial för biblioteken i regionen.
- Gör avstämningar och ordna med möjligheter att utbyta erfarenhet med varandra.

Besök i vardagen

Besök gärna folkbiblioteken i regionen för att tillsammans diskutera hur biblioteken kan arbeta med tillgänglighet. Samtal i till exempel fokusgrupper med bibliotekspersonalen innebär att de kan utgå från den egna verksamheten vid planering av insatser och utveckling tillsammans med den regionala biblioteksverksamheten. Det skapar en bra grund för ett långsiktigt arbete där insatser för tillgänglig läsning integreras i all biblioteksverksamhet.

Nätverk med andra regionala aktörer

Att den regionala biblioteksverksamheten och MTM banar väg för dialog och samarbete med olika organisationer har stor betydelse för folkbiblioteken. Genom att hitta regionala samarbetspartner kan man stärka långsiktighet och kvalitet i arbetet med tillgänglig läsning, samt öka kunskapen om användare och potentiella användare av tillgängliga medier.

Fokusgruppsfrågor från projektet

”Alla kan läsa – och hör sen!”

- Hur ser arbetet med tillgängliga medier på era bibliotek ut just nu?
- MTM uppskattar att bara ca 25% av de som har rätt att använda talböcker gör det. Vilka använder talböcker hos er? Vilka gör det inte? Målgrupper?
- Nätverk – vilka organisationer och verksamheter har ni kontakt med dit ni sprider kunskap om bibliotekets tillgängliga tjänster? Hur skulle detta kunna utvecklas?
- Vad behöver varje biblioteksanställd kunna om tillgängliga medier och tillgänglig läsning?
- Vad behöver den med särskilt ansvar kunna?
- Vilka behov kring kompetensutveckling finns det på era bibliotek?
- Hur presenteras de tillgängliga medierna i rummet? Utvecklingsbehov?
- Är det någon som har erfarenhet av taltidning på bibliotek? Hur tänker ni kring taltidning som ett tillgängligt media på bibliotek?
- Angående de individuella samtal ni har inför egen nedladdning i Legimus – hur ofta har ni sådana? Vad funkar bra? Vad är lätt? Vad är svårt?
- Vilka utvecklingsbehov ser ni på era bibliotek de kommande åren?
- Vilka blir möjligheterna/utmaningarna när många tillgängliga medier blir digitala?
- Har ni några tips eller synpunkter ni skulle vilja skicka till MTM vad gäller medierna, utbildningar, information med mera?

Exempel på organisationer för samverkan:

- Funktionsrätt Sverige, funktionsratt.se
- Syncentraler, www.syncentralerna.se
- FUB, För barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning, fub.se
- Riksförbundet för Rörelsehindrade Barn och Ungdomar RBU, rbu.se
- Synskadades Riksförbund, srf.nu
- Glaukomförbundet, glaukomforbundet.se
- Afasiförbundet, afasi.se
- Demensförbundet, demensforbundet.se
- Riksförbundet för Social och Mental Hälsa, RSMH, rsmh.se
- Dyslexiförbundet, dyslexi.org
- Neuroförbundet, neuro.se
- Parkinsonförbundet, parkinsonforbundet.se
- Personskadeförbundet RTP, rtp.se

- Stroke – Riksförbundet, strokeforbundet.se
- Föreningar för personer med neuropsykiatriska diagnoser, till exempel
  - Riksförbundet Attention, www.attention.se
  - Autism och Aspergerförbundet, autism.se
- Sjukhusbibliotek, sök på din region.
- Folkhögskolor, www.folkhogskola.nu
- Studieförbund, till exempel
  - Studieförbundet Vuxenskolan, SV, sv.se
  - Arbetarnas bildningsförbund, ABF, abf.se
- Regionala och lokala dagstidningar

Strukturerad samverkan

Förutom olika informationskampanjer kan den regionala biblioteksverksamheten också initiera en strukturerad samverkan mellan biblioteken i regionen.

Ett exempel är Göta tillgänglighet, ett nätverk för de bibliotekarierna inom Götabiblioteken som arbetar med tillgänglighet och mångfald. Nätverket träffas flera gånger per år för att dela erfarenheter och kunskaper. Man arbetar med gemensamma temaveckor och samverkar kring föreläsare, marknadsföring och vidareutbildning i ämnen som hur olika funktionsnedsättningar påverkar läsning, hur man arbetar med stödfunktioner i surftelefoner och appar och hur man formulerar sig på lättläst svenska. Nätverket samarbetar även i olika tillgänglighetsprojekt och planerar för hur man kan utbilda kollegorna på hemmaplan.

I Region Värmland samlas ansvariga för tillgängliga medier på respektive bibliotek i den så kallade "socialbibliotekariegruppen". Gruppen med

representanter från alla bibliotek träffas en till två gånger om året. Där utbyts erfarenheter utifrån önskemål på frågor som ska lyftas. Ibland bjuds också externa aktörer in för visningar och prat. Gruppen har kontakt via e-post för att snabbt och enkelt kunna ställa frågor och diskutera gemensamma utmaningar.

Taltidningen på Motala bibliotek.

Så här gjorde vi!

Gävleborg: Alla kan läsa – och hör sen!

I projektet "Alla kan läsa – och hör sen!" gjorde Kulturutveckling Gävleborg en kommunikationsinsats där de satte ihop ett informationspaket om tillgängliga medier inklusive taltidningar till varje bibliotek och bokbuss i länet.

De 47 paketen var inslagna i färgglatt papper och snöre och innehöll, förutom information från MTM och Vilja förlag, även boken "Gå till biblioteket" som biblioteken uppmanades att ha som bildstöd vid lånedisken. Paketen innehöll också en utskrivna lathund för Akila, som kunde läggas vid taltidningshörnan, och ett foljebrev med tips på grupper på Facebook som kan vara användbara i biblioteksarbetet.

Responsen från biblioteken var positiv och paketen togs emot med både glädje och nyfikenhet.

Östergötland: Taltidning till fler

Regionbibliotek Östergötland tog också fram informationsmaterial till biblioteken i form av en vepa och affischer, men satsade i övrigt på marknadsföring utanför biblioteken. Bland annat visades kortfilmer om taltidningen på pendeltågen i Östergötland och på informationsskärmar i större varuhus.

En informationsbild togs även fram för visning på informationsskärmar i väntrummen på sjukhus och vårdcentraler. Filmerna visades under hela veckor, i perioder spridda över projekttiden.

Dela idéer på sociala medier

Ett annat sätt att byta erfarenheter, sprida goda exempel och kommunicera om arbetet med tillgänglig läsning är att dela idéer i en Facebookgrupp. När den regionala biblioteksverksamheten ansvarar för en sådan grupp blir det också en snabb och enkel kanal för biblioteket att dela information som når alla som är med gruppen.

I samband med projektet "Alla kan läsa – och hör sen!" startade Eleonor Grenholm på Region Uppsala, facebookgruppen "Tillgänglighet på bibliotek".

” Facebookgruppen "Tillgänglighet på bibliotek" kom till i slutet av första året av projektet "Alla kan läsa". Tanken var då att existerande projekt skulle kunna använda gruppen som ett sätt att sprida sina resultat, samtidigt som det används som en kanal för omvärldsbevakning av alla medlemmar.

Vi tänkte också att den lilla administration som en sådan här grupp medför skulle kunna rotera mellan olika regionala tillgänglighetsprojekt, men det har vi nog inte arbetat för särskilt mycket.

Det tickar in medlemmar hela tiden, och gruppen fyller sin funktion, även om den skulle kunna användas än mer.”

Eleonor Grenholm,
Region Uppsala

Tips och inspiration till folkbiblioteken

Folkbiblioteken är ett viktigt nav för ett demokratiskt och jämlikt samhälle. I den vardagliga kontakten med låntagarna fyller biblioteken många kunskaps- och informationsbehov. För många kan biblioteken bidra till nyhetskonsumtion, bland annat genom att sprida nyheter i tillgängliga format som taltidningar.

Taltidning på folkbiblioteken

Dagstidningen som taltidning behövs på biblioteken för att bland annat kunna informera om att det idag finns över 120 dagstidningar som taltidning. Den kan väcka nyfikenhet hos personer i målgruppen eller anhöriga. De kan prova att läsa dagstidningen som taltidning i spelare eller via apparna Legimus och Akila utan att först behöva teckna en prenumeration. Om formatet känns rätt kan det leda till att läsaren själv börjar prenumerera på en taltidning.

Prenumerera på dagstidningen som taltidning

För att komma igång med att visa dagstidning som taltidning på biblioteket behövs en prenumeration på en eller flera taltidningar, spelare och/eller appar för att läsa taltidningen och, sist men inte minst, att personalen vet hur man gör för att läsa taltidningen.

För att prenumerera på taltidningar kontaktar man prenumerationsavdelningen för den eller de dagstidningar man vill ha. Många väljer en lokal eller regional dagstidning men man kan naturligtvis komplettera med exempelvis rikstidningar och den lättlästa nyhetstidningen 8 Sidor. Om länet eller kommunen

producerar en läns- eller kommuntaltidning som går att få i spelaren, bör den också finnas med för att kunna visa på bredden av tidningar.

På MTM:s webbplats mtm.se finns listor över alla dagstidningar, läns- och kommuntaltidningar, kulturtidskrifter och andra tidskrifter som finns som taltidning.

De spelare som behövs för att läsa taltidningar lånas ut av MTM till alla prenumeranter, inklusive bibliotek. Dagstidningarna informerar MTM om att det har tillkommit en prenumerant och en behovs-utredare kontaktar då prenumeranten för att höra vilken typ av spelare som behövs. För bibliotek är det bra att låna en spelare med inbyggd eller separat router så att det fungerar att ta med sig spelaren för demonstrationer utanför biblioteket.

För de flesta bibliotek är spelaren Victor Reader Stratus 4 tillräcklig, men för personer som är något mer teknikvana kan Victor Reader Stratus 12 vara en bättre lösning.

En instruktör levererar spelaren och visar hur den fungerar samt hur man gör för att söka, hitta och läsa reportage och notiser i tidningen. Det är ett utmärkt tillfälle för alla medarbetare att lära sig och öva på att läsa tidningen. Som med allt nytt är det lättare att förklara för andra när man själv tränat på tekniken.

”Talboken kommer” till samma spelare

De som har fått låna en spelare till sin taltidning kan också få sina talböcker digitalt levererade till spelaren. Det är en möjlighet som många prenumeranter uppskattar och det underlättar även för bibliotekspersonal som inte behöver bränna böcker till skiva.

MTM:s service Taltidningshjälpen har i uppdrag att kontakta taltidningsprenumeranter för att höra om de även vill pröva Talboken kommer (TBK).

Att lyfta fram taltidningarna på biblioteket

Utgå från era egna lokaler när ni ska lyfta fram taltidningen. Är det bäst att ha taltidningarna vid de andra tidningarna, eller passar de bättre bredvid talböckerna? Det går även att ha taltidningarna nära informationsdisken så att personalen lätt ser om en låntagare vill ha hjälp. Det ska vara lätt att visa hur man använder spelaren och apparna Legimus och Akila. Kom ihåg att ha en skriftlig lathund till hands så att det är enkelt för exempelvis anhöriga att både prova själva och att följa med när personalen visar.

Beställa prenumeration

Alla som inte kan läsa tryckt text får prenumerera på en taltidning. Man kan till exempel ha synned-sättning, dyslexi, afasi eller en funktionsnedsätt-ning som gör det svårt att hålla eller bläddra i en tidning.

Den som vill ha dagstidningen som taltidning kontaktar prenumerationsavdelningen på den dagstidning man vill läsa.

MTM kontaktar prenumeranten för att utreda vilken typ av spelare och form av tidningen som prenumeranten vill ha. Det går att få hela tidningen, en profiltidning där vissa sektioner spelas upp först, eller en kort variant av tidningen. Det är dagstidningarna själva som bestämmer priset för prenumerationen, men oftast kostar det som en vanlig tidningsprenumeration.

Den som behöver låna en spelare får göra det utan kostnad. Vid lån av en spelare ingår ett kostnadsfritt hembesök där en instruktör visar hur spelaren fungerar. Därefter är det Taltidnings-hjälpen som ger den support som behövs.

Så här gör vi!

” På Falu stadsbibliotek har vi inrett en läshörna med en skön läsfåtölj, bra belysning och fastlåsningsanordningar till både surfplatta och spelare. På surfplattan finns Legimus, Akila med Falu-Kuriren och 8 Sidor samt Biblio och Press-Reader. I läshörnan kan besökare prova på att lyssna på en bok eller tidning i surfplattan eller spelaren. Personalen kan också använda surfplattan för att visa besökare hur olika appar fungerar och informera om tillgängliga medier. Besökaren kan även prova på hur det fungerar att låna böcker till taltidningsspelaren om hen är intresserad av TBK-tjänsten som biblioteket erbjuder.”

” På Söderhamns stadsbibliotek har vi en surfplatta fastskruvad på väggen i en hållare som bland annat har appen Akila. Den är placerad på Ny i Sverige-avdelningen, men alla besökare är välkomna att använda den. Här syns IT-bibliotekarie Jenny Eriksson till vänster och bibliotekarie Annika Lind till höger.

” Tierps bibliotek har köpt en så kallad Pointfåtölj som är gjord för att skapa en lugn och avskild läsmiljö. Det har blivit en mysig och lugn läshörna med bra belysning, daisyspelare och surfplatta. Fåtöljen står vid den vanliga tidskriftshyllan. Spelaren och surfplattan sitter i en hållare så att de inte kan försvinna. Personalen har gett fåtöljen namnet Folke för att det hör ihop med folkbiblioteket. Den har använts av många läsare som vill ha lugn och ro, både vuxna och barn, som ofta sitter två tillsammans. Fåtöljen har väckt uppmärksamhet i biblioteket och den har gett personalen möjlighet att prata om taltidningen och talböcker i allmänhet. Här provar bibliotekarie Charlotta Fagerberg fåtöljen.”

” På Motala huvudbibliotek visar vi både dagstidningen som taltidning i spelare samt Akila, Legimus och Pressreader i en surfplatta i en hållare. Spelaren är placerad bredvid de andra tidningarna. Vid hyllorna för talböcker finns det en fåtölj och en surfplatta i en hållare. Den syns från informationsdisken så personalen kan lätt hjälpa till om det behövs. Över fåtöljen finns en ljudkupa som är en riktad högtalare. Den gör att besökaren kan läsa en talbok eller taltidning utan att ta på sig hörlurar. Är man direkt under kupan hör man ljud, men utanför hörs det väldigt lite.”

” På Bollnäs bibliotek finns taltidningen i anslutning till bibliotekets talböcker. Ett samarbete med krögaren i kulturhuset gör att man kan fika och lyssna på tidningen samtidigt.”

Marknadsföringsmaterial lockar till läsning

Förutom att skapa lyssningsplatser för taltidningen, kan man skylta med vepor, affischer, foldrar och klistermärken som beskriver att dagstidningen även finns som taltidning. Vissa regioner tar fram ett gemensamt marknadsföringsmaterial, men ibland tar respektive folkbibliotek fram material som passar just deras besökare. Man kan även höra med den lokala tidningen om de har något informationsmaterial som biblioteken kan dela ut. MTM har tagit fram affischer, faktablad och broschyrer som kan beställas kostnadsfritt på mtm.se.

Håll liv i taltidningshörnan

Som med all annan informationsverksamhet är det viktigt att hålla sin taltidningsverksamhet uppdaterad och intressant för biblioteksbesökarna. Ytan kan tas i anspråk till annat om den inte lyfts fram och används, exempelvis kan andra tidningar hamna över taltidningsspelaren och informationsmaterialet. Försök att hitta enkla rutiner för att inkludera taltidningen i det vardagliga arbetet, till exempel att då

och då placera papperstidningen bredvid taltidningen med en skylt som upplyser om vad taltidningen är.

Arbetet med att introducera dagstidningen som taltidning är ett pågående arbete eftersom det ständigt tillkommer nya läsare.

Samarbeta med lokala och regionala tidningar

En given partner i arbetet att marknadsföra möjligheterna med taltidningen är naturligtvis de lokala och regionala tidningar som finns som taltidning. Det handlar inte om att bibliotekspersonal ska sälja prenumerationer utan att berätta för målgruppen att det finns andra sätt att läsa tidningar. Med det perspektivet finns olika vägar att samarbeta med tidningarna.

Reportage

När det blev dags att införa tjänsten Talboken kommer i Borlänge kommun, passade man på att bjuda in tidningen till premiärnedladdningen. Det blev ett fint reportage som lyfte fram talböcker, TBK, taltidningen och biblioteket i övrigt. Även bibliotekets arbete med att knyta samman nyanlända med etablerade Borlängebor kom med i reportaget.

I Motala föreslog tillgänglighetsbibliotekarien att den lokala tidningen kunde intervjua en av TBK-användarna. Det skedde hemma hos talbokslåntagaren och tillsammans med bibliotekarien.

Dela information

I Uppsala kom länsbiblioteket överens med den lokala tidningen att ge dess prenumera- tionsavdelning information om vilka bibliotek som har taltidningen, så att de kan tipsa intresserade om att pröva dagstidningen som taltidning på närmaste bibliotek.

Informationsmaterial

Biblioteket kan beställa broschyrer och affischer samt ladda ner faktablad på mtm.se. Det finns även en bildbank med foton och illustrationer som kan användas i olika slags material om tillgängliga medier. Se mtm.se/bibliotek

Arrangera föreläsningar

I Uppsala besökte reportrar länets folkbibliotek för att berätta om möjligheter och utmaningar för lokaljournalistiken och varför det är viktigt att alla kan ta del av den. Detta var publika evenemang där biblioteken i samarbete med tidningen bjöd in till en diskussion om lokaljournalistiken i länet. Liknande arrangemang kan naturligtvis ordnas på boenden.

Andra lokala tidningar

Personaltidningar och tidningar riktade till kommunens invånare är också utmärkta kanaler för att få uppmärksamhet kring taltidningar och andra tillgängliga medier. Länsbiblioteket i Dalarna fick med en artikel om taltidningen i Region Dalarnas tidning Inblick, som delas ut till alla hushåll i Dalarna. I tidningen Hälsoveckan, som ges ut av Region Östergötland till hushåll i Östergötland, porträtterades utvecklingsledaren för tillgänglighet på Regionbibliotek Östergötland.

Möblera tillgängligt på biblioteket

Digitala medier kan vara en utmaning för biblioteken. Fysiska talböcker syns i hyllan, men det gör inte de som finns att ladda ner via Legimus. Det är framför allt vid möten med potentiella användare som biblioteken kan presentera de digitala medierna. Därför behöver man arbeta med placering av taltidningar och andra tillgängliga medier i bibliotekslokalen, med marknadsföring och med tydlig skyltning. Ett exempel är att skylta med en och samma titel i olika format.

Tänk på att involvera hela personalgruppen inför en ommöblering. Det leder till större kunskap om och förståelse för de olika behov som finns hos målgruppen.

Tillsammans kan man också komma på nya sätt att skapa kontakt och informera om tillgängliga medier.

Gallring bland böcker skapade plats för det digitala

När Motala bibliotek skulle starta DigidelCenter behövde vi mer plats för datorer. Det fick konsekvenser för den yta där talböcker med mera fanns. Det blev dock ett gyllene tillfälle för oss att tänka till för att det skulle bli bra och till och med bättre för målgrupper med läsnedsättning. Vi gallrade bland både fack- och skönlitteratur och skapade en Ny i Sverige-hylla så lättläst och Ny i Sverige-böcker kom nära varandra. Vi fick samtidigt större utrymme för talböcker och storstil.

Det blev en mer sammanhållen avdelning där låntagarna kan sitta ner i fåtöljer. Vi fick också mer utrymme för skyltar och information. Talböckerna är placerade före ljudböckerna och då syns det tydligare att de finns. Det händer att personer tror att de tar en ljudbok när de tar en talbok, men det kan bli rätt för det visar sig i samtal att det är just talböcker de behöver.”

Inger Hollström Flis,
bibliotekarie Motala bibliotek

Från Äppelhylla till Läsa på olika sätt

” Den största förändringen i möbleringen i biblioteket gjorde vi redan 2014/2015. Vi hade då målet att bli bästa lättlästa bibliotek 2015.

Vi tog kontakt med brukare inom LSS, Syncentralen och synskadade lärare och tog del av deras synpunkter. Vi hade draghjälp av kultur- och fritidschefen samt bibliotekschefen och fick både tid och resurser för att göra förändringarna. Och vi vann priset!

Det bästa med förändringarna är att det blev luftigare och att det finns sittmöbler. Avdelningen för tillgängliga medier blev större och vi har mer skyltmöjligheter. Även ljudböcker är placerade här, vilket är bra för en del av dessa låntagare behöver kanske senare i livet låna talböcker.

Rubrikerna på väggen vid hyllorna gör det enklare att hitta till avdelningen. Framförallt är det bra att tillgängliga medier kom nära informationsdisken. Många vänder sig dit för att få hjälp med tillgängliga medier. Det är också lättare för oss att se låntagare som kommer till talbokshyllorna.

Nu ska vi göra en satsning på unga och unga vuxna med ytterligare en Äppelhylla för dem. Vi kommer åter att kontakta brukare och förmedlare för att få hjälp med hur den ska utformas.”

Kristina Lundwall och Anna Fahlbeck,
Linköpings stadsbibliotek

Lyft fram tillgängliga medier på webben

Det digitala rummet, till exempel webbplatser, sociala medier och nyhetsbrev, är viktiga kanaler för att lyfta fram tillgängliga medier.

I Gävleborgs län finns en gemensam webb, HelGe, där alla kommunbibliotekens bestånd går att finna och reservera. Kulturutveckling Gävleborg lyfter också tillgänglighetsperspektivet i HelGe-webben, så att redaktionens arbete inte ska stanna vid information om lokalernas tillgänglighet eller tillgängliga medier, utan att även webbplatsen i sin utformning ska vara tillgänglig för alla.

Även Götabiblioteken i Östergötland har en gemensam webb och har där gjort det lättare att hitta information om tillgängliga medier. Tidigare kunde informationen se olika ut beroende på vilket bibliotek man valde att utgå ifrån. Nu är all information om talböcker, lättläst, storstil och boken kommer gemensam. Sedan har varje bibliotek egen information om tillgängligheten på plats.

Vilka är de, användarna?

Många tänker att tillgängliga medier hör ihop med målgruppen äldre. Men svårigheter att läsa tryckt text har inget med ålder att göra. Eftersom många tillgängliga medier är digitala är det också lätt att fokusera på teknik istället för att utgå från önskemål och behov hos personen det gäller. I mötet med användaren erbjuder du det som fungerar för just den personen. Samarbeta också inom biblioteket för att lära er av varandra. När alla medieformer ska användas i det läsfrämjande arbetet, är det också nödvändigt för all personal att hålla sig uppdaterade om vad som finns och hur man använder

det. På så vis blir alla medier, oavsett format, delar i bibliotekens verksamhet med läsfrämjande, information, medie- och informationskunnighet samt digital delaktighet. Tillgängliga medier blir då också självklara inslag i aktiviteter, kontakter och skyltningar.

Legimus och introduktionssamtalet

En av de största förändringarna i bibliotekens verksamhet med tillgängliga medier infördes 2011 när de enskilda låntagarna fick tillgång till MTM:s hela digitala bibliotek och själva kunde ladda ner sina talböcker när som helst på dygnet. Många, både användare och bibliotekarier, har berättat om den känsla av frihet som infann sig när man äntligen fick tillgång till litteratur på egna premisser.

Vid introduktionssamtalet på biblioteket får användaren information om de rättigheter och skyldigheter som är kopplade till den egna nedladdningen. På

legimus.se finns en checklista på vad man behöver gå igenom i samband med att nya användare får tillgång till egen nedladdning. Vid en nätverksträff för regionbiblioteken i projektet "Alla kan läsa – och hör sen!" gjordes en egen vidareutveckling av den checklistan med tips på hur man förbereder sig inför mötet med användare som ska få ett konto i Legimus, hur man genomför det och sedan följer upp det.

Inför mötet

- Boka ett möte med personen och beräkna cirka en timme för samtalet så att ni kan tala i lugn och ro.
- Förklara vid första kontakten att inga intyg behövs och att personen ska ladda ned Legimus-appen innan mötet.
- Hitta en lugn och avskild plats för samtalet.

Under mötet

- Gå igenom avtalet med användaren i samband med registreringen. Här kan du berätta att ni måste läsa avtalet högt. Var inkännande om personen har frågor eller behöver bryta ner informationen i avtalet. Stanna då upp och förklara vad som menas.
- Användaren ska förstå att talböcker är för personligt bruk, vilket innebär att de inte får låta någon annan läsa talböckerna de har laddat ner, kopiera talböcker åt andra personer eller dela ut sina inloggningsuppgifter.
- Tala om att användaren måste godkänna avtalet igen vid första inloggningen på legimus.se
- Berätta att det går att läsa talböcker i datorn, mobil och surfplatta och att det finns flera olika läsprogram att välja mellan, till exempel appen Legimus.
- Visa hur det går till att ladda ner en bok från legimus.se och appen Legimus. Detta oavsett om man anar att personen kan göra det själv eller ej.
- Förklara att talböcker från Legimus är bibliotekslån, att lånetiden är sex månader och att boken sedan ska raderas från dator, surfplatta eller mobil.
- Berätta att det även är möjligt att prenumerera på taltidningar, genom att kontakta sin dagstidning.
- Tala om att användaren i första hand ska kontakta sitt bibliotek för frågor.
- Hjälプ till, eller var med, då personen byter lösenord från det krångliga autogenerated till ett

som de minns. Detta går att göra utan att du ser lösenordet.

- Se till att personen lämnar mötet med en bok nedladdad på kontot och avtalet och välkomstbladet i handen!

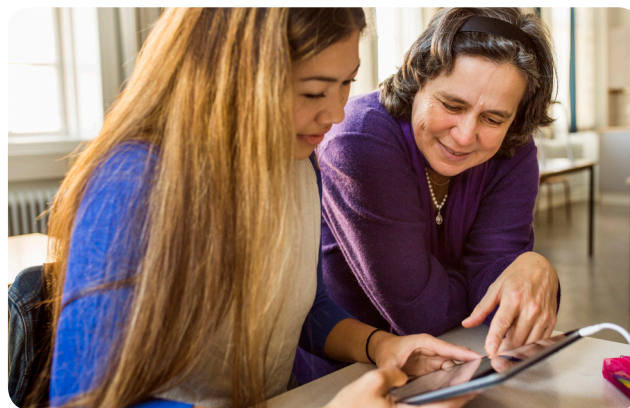
Efteråt

- Om möjligt: ha ett uppföljningssamtal via telefon om hur det går och om användaren har några frågor.

Barn

Eftersom barn under 18 år inte får ingå avtal måste de ha tillstånd från vårdnadshavaren för att själva få ladda ner talböcker. Det är bra om vårdnadshavaren följer med till biblioteket och är med under introduktionen och registrering för att själv veta vilka regler som gäller för talböcker och hur nedladdningen går till. Om vårdnadshavaren inte kan närvara vid registreringen går det att skriva ut och skicka hem avtalet. Genom att skriva under visar vårdnadshavaren att hen tagit del av det.

Tänk också på att barnet ska klara av att hantera sitt konto och lösenord.

Surfplattan är bra när jag registrerar nya användare

” Jag tar ofta surfplattan när jag registrerar nya Legimus-användare eftersom det är lättare att sätta sig lite avskilt och göra själva registreringen samt hjälpa dem igång. Jag kan visa informationen om hur man kan använda Legimus med hjälp av MTM:s informationsfilmer med mera. Dessutom har jag bättre möjlighet att ta reda på om den nya Legimus-användaren är teknikvan sedan tidigare. Ibland har jag visat olika funktioner i appen och de har fått prova själva.”

Marita Vesterlund,
talboksansvarig
Falun stadsbibliotek

Framgångsrecept – utbilda bibliotekspersonalen

Den allra viktigaste framgångsfaktorn för att nå talboksläsarna är kunskapen och engagemanget hos alla som bemannar informationsdisken. Man behöver, som vid all förmedling, låta varje tillfälle utgå från låntagarens önskemål och behov och ha alternativen klara för sig. Det personalen talar varmast om blir ofta den medieform eller bibliotekstjänst som besökaren sedan väljer. Därför är det viktigt att all personal har kunskaper både om medierna och om målgrupperna.

Det viktigaste är att personalen har en bred kompetens så att man utifrån ett referenssamtal kan komma med olika förslag. Behoven kan variera, även för en och samma person, beroende på vad det är användaren be-

höver, i vilken medieform och i vilken situation. Färdiga lösningar passar aldrig för alla användare.

Utbildning med problemlösning

För att ge en gemensam bas för all personal arrangerade projektledningen för taltidningsprojektet i Värmland utbildningstillfällen på folkbiblioteken. De innehöll genomgång över vad tillgängliga medier är och vilka som har rätt att använda sig av dem. Föreläsare var personer med anknytning till digitalisering eller tillgänglighet av olika slag. De demonstrerade också olika modeller av taltidningsspelare. Bibliotekspersonalen fick höra hur taltidningen låter och testa att navigera i tidningen med de olika knapparna.

Vid ett uppföljningsbesök fick bibliotekspersonalen tillfälle att repetera teknikkunskaperna och fortsätta diskutera marknadsföring och vilka vägar de skulle ta för den.

Ett bra och informativt upplägg är att på utbildningsdagarna utgå från ett antal faktiska situationer från de olika biblioteken och ha gemensamma diskussioner om hur man hanterar dem. Ett annat upplägg är att arbeta med problemlösningsmetoden användarresan, där man själv testat hur det är att

Tips!

MTM arrangerar både studiedagar och webinarier för bibliotekspersonal. Se mer på mtm.se. Även Svenska Daisykonsortiet arrangerar årligen en konferens för inspiration och utveckling.

börja läsa talböcker eller taltidning. Då kan man ringa in olika problem som uppstår och i grupp diskutera lösningar.

Utbildningsdagar är ett utmärkt tillfälle att öka gemenskapen genom att dela kunskaper med varandra, bygga upp kompetens och tillsammans utveckla metoder för hur biblioteket ska arbeta med tillgänglig läsning.

Demonstrera taltidningen

I Sandviken valde man att turnera mellan filialerna med en spelare med en aktiv prenumeration för att demonstrera taltidningar.

Johanna Schultz, en av bibliotekarierna på huvudbiblioteket, besökte alla filialerna. Hon informerade personalen om hur spelaren fungerar och sedan fick personalen visa för besökare.

Varje filial hade spelaren en vecka i taget. De marknadsförde aktiviteten på Facebook och med affischer på biblioteken. Även om intresset från biblioteksbesökarna inte var så stort, blev det ett sätt att öka kännedomen, både extern och internt.

Lär av varandra – alla kan!

För att kunna upprätthålla en god service inom kommunen måste all personal kunna ladda ner talböcker och demonstrera taltidningar. För att inte glömma bort hur man gör krävs det att man gör det med viss regelbundenhet. Använd gärna de vana "experterna" som mentorer.

På Vansbro bibliotek beslutade bibliotekschefen Monica Danielsson att all personal ska kunna vissa saker för att kunna hjälpa besökare direkt, utan att hänvisa vidare till kollega och utan att låntagaren ska

behöva vänta på att särskild personal är på plats.

Monica tog fram en plan för internutbildning för alla medarbetare där man lär av varandra. Alla medarbetare kan se hur planen utvecklas för var och en.

” För varje listad tjänst i utbildningsplanen finns en namngiven kollega som kan instruera i hur tjänsten fungerar. Var och en får själv gå till den som är instruktör för de tjänster man behöver lära mer om. 'Läraren' visar hur det fungerar och så får man testa och när man tror att man kan, så får man visa det för 'läraren'. Om det är klart, får man en grön 'plupp' i utbildningsplanen! Jätteenkelt! I vissa delar, till exempel Legimus, har jag gjort så att man får en badge med texten 'Jag kan Legimus'. Den kan man ha på sig i biblioteket och då ser besökarna direkt vem de kan fråga!”

Monica Danielsson,
bibliotekschef
Vansbro bibliotek

Internutbildning på biblioteket

Tjänst	"Lärare"	Anna	Eva	Eva-Lena	Maria	Mary	Sussie	Pernilla	Ella	Agneta	Åsa
Press Reader											
Kunna hitta till, skapa konto, visa hur man laddar ner tidningar och tidskrifter till egen dator/surfplatta/mobil och vad symbolerna betyder	Anna Eva-Lena Pernilla	✓		✓	✓	✓		✓			✓
	"Lärare"	Anna	Eva	Eva-Lena	Maria	Mary	Sussie	Pernilla	Ella	Agneta	Åsa
ELIB											
Visa hur man hittar till ELib, hur man laddar ner appen Biblio, skillnaden mellan E-bok och E-ljudbok	Anna Eva Mary	✓	✓			✓					✓
	"Lärare"	Anna	Eva	Eva-Lena	Maria	Mary	Sussie	Pernilla	Ella	Agneta	Åsa
Legimus											
Bli registrerad för att kunna ge ut licenser och veta hur. Visa hur man gör när man laddar ner.	Anna Eva Mary	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓			
	"Lärare"	Anna	Eva	Eva-Lena	Maria	Mary	Sussie	Pernilla	Ella	Agneta	Åsa
Taltidning											
Kunna visa Victor Straus och hur man laddar ner en taltidning	Maria Mary				✓	✓					✓
	"Lärare"	Anna	Eva	Eva-Lena	Maria	Mary	Sussie	Pernilla	Ella	Agneta	Åsa
Biblioteket på webben											
Visa hur man hittar biblioteket på hemsidan, hur man söker i katalogen, reserverar och lånar om - via mina sidor	Sussie Pernilla	✓	✓			✓		✓			
	"Lärare"	Anna	Eva	Eva-Lena	Maria	Mary	Sussie	Pernilla	Ella	Agneta	Åsa
Biblioteket på Facebook											
Visa hur man hittar dit och hur det funkar	Sussie Agneta						✓			✓	
	"Lärare"	Anna	Eva	Eva-Lena	Maria	Mary	Sussie	Pernilla	Ella	Agneta	Åsa
Släktforskning											
Visa vilka program/databaser vi har tillgång till och hur man söker i dem	Anna Mary	✓				✓				✓	✓
	"Lärare"	Anna	Eva	Eva-Lena	Maria	Mary	Sussie	Pernilla	Ella	Agneta	Åsa
Global Grant											
Visa hur man söker i databasen	Johanna Monica	✓	✓			✓					
	"Lärare"	Anna	Eva	Eva-Lena	Maria	Mary	Sussie	Pernilla	Ella	Agneta	Åsa
Utskrifter											
Att skriva ut bilder, pdf:er och kontoutdrag	Anna Pernilla	✓				✓		✓		✓	
	"Lärare"	Anna	Eva	Eva-Lena	Maria	Mary	Sussie	Pernilla	Ella	Agneta	Åsa
AKILA											
Att lyssna i Akila	Eva Pernilla	✓	✓		✓	✓		✓			

Vansbro biblioteks utbildningsplan.

Allt detta ska vi kunna – baskunskapslista

I Uppsala län ville det nystartade tillgänglighetsnätverket göra checklistor för tillgänglighetsarbetet, att ha till stöd för ovana kollegor eller nyanställda. Bibliotek Uppsala har också arbetat fram en baskunskapslista för tillgängliga medier som andra bibliotek i länet har börjat använda sig av.

” Det handlar mycket om att inte se detta som en säserservice. När det kommer en biblioteksanvändare ska den få hjälp med det den frågar efter och då krävs det att personalen har en viss kompetensnivå.”

Cecilia Stiernstedt,
bibliotekarie, Bibliotek Uppsala

Spetskompetens

– driver frågorna framåt!

Samtidigt som det är viktigt att den som kontaktar biblioteket får hjälp direkt av vem som än tar emot, så bör det finnas någon eller några i organisationen som har ett uttalat ansvar för de tillgängliga medierna. Den eller de bistår med spetskompetens och bevakar nyheter i teknik, medier, nytt i övriga samhället och om målgrupperna. Dessa personer behöver driva frågorna så att inte det gemensamma arbetet stagnerar eller halkar efter utvecklingen.

Självklart behöver dessa personer också ges möjlighet att delta i utbildningar och konferenser samt få hjälp med omvärldsbevakning om det som sker utanför biblioteksvärlden.

Checklista för baskunskaper i talboksservice

All personal i yttre tjänst inom Bibliotek Uppsala ska kunna:

- Ta emot en besökare och berätta om vad talböcker är. Förklara skillnaden mellan talböcker och ljudböcker.
- Att talböcker finns både som filer och skivor. De går att läsa i dator, Daisyspelare samt i appen Legimus och webbspelaren Legimus.
- Utgå från besökarens behov och hitta det alternativ som passar bäst för den personen.
- Ska vara registrerare. Det innebär att du ska kunna registrera en användare för tjänsten egen nedladdning och kort kunna visa grunderna i hur appen Legimus fungerar. Observera att du själv behöver kolla om ditt registrerarkonto är aktivt genom att logga in kontinuerligt.
- Ta emot bokningar för längre genomgång av appen Legimus.
- Ladda ner en bok från Legimus och bränna den på skiva.
- Att det går att prenumerera på en taltidning och läsa den i appen Legimus eller i en taltidningsspelare. Man hör då av sig till respektive tidning för att prenumerera. På Stadsbiblioteket finns UNT, Expressen och 8 sidor som taltidningar. Det går att lyssna på dem i giasgården.
- Att det är grund- och gymnasieskolans uppgift att bistå elever som har en läsnedsättning med tillgänglig litteratur. MTM producerar endast kurslitteratur för universitet och högskola. Studenter vänder sig till sitt universitets- eller högskolebibliotek för att få inloggningsuppgifter till Legimus.
- Synliggöra Legimus och talböcker på biblioteket med affischer och broschyrer. Både information från Bibliotek Uppsala och MTM.

Bibliotek Uppsala ”

Maj 2017 av Cecilia Stiernstedt och Caroline Westerlund

Checklista för baskunskaper i talboksservice från Bibliotek Uppsala.

Sök synergieffekter, knyt ihop ansvarsområden

” I Bollnäs har en omfördelning av tjänst haft en positiv effekt för arbetet med taltidningen och tillgängliga medier. Vi har tidigare sett det som ett problem att personalen har flera spretande ansvarsområden, men när vi sammanförde ansvarsområden för uppsökande- och tillgänglighetsfrågor med digitala frågor såg vi synergieffekter! Vid information om bibliotekets service och tillgängliga medier lämpar det sig mycket bra att knyta ihop det med IT-guide och appar.

Nu när jag börjat arbeta med tillgänglighet ser jag andra saker än tidigare. Bland annat att informationen kring tillgängliga medier på HelGe-bibliotekets hemsida och även Bollnäs biblioteks sida behöver uppdateras och förbättras.”

Anette Helgesson,
bibliotekarie, Bollnäs bibliotek

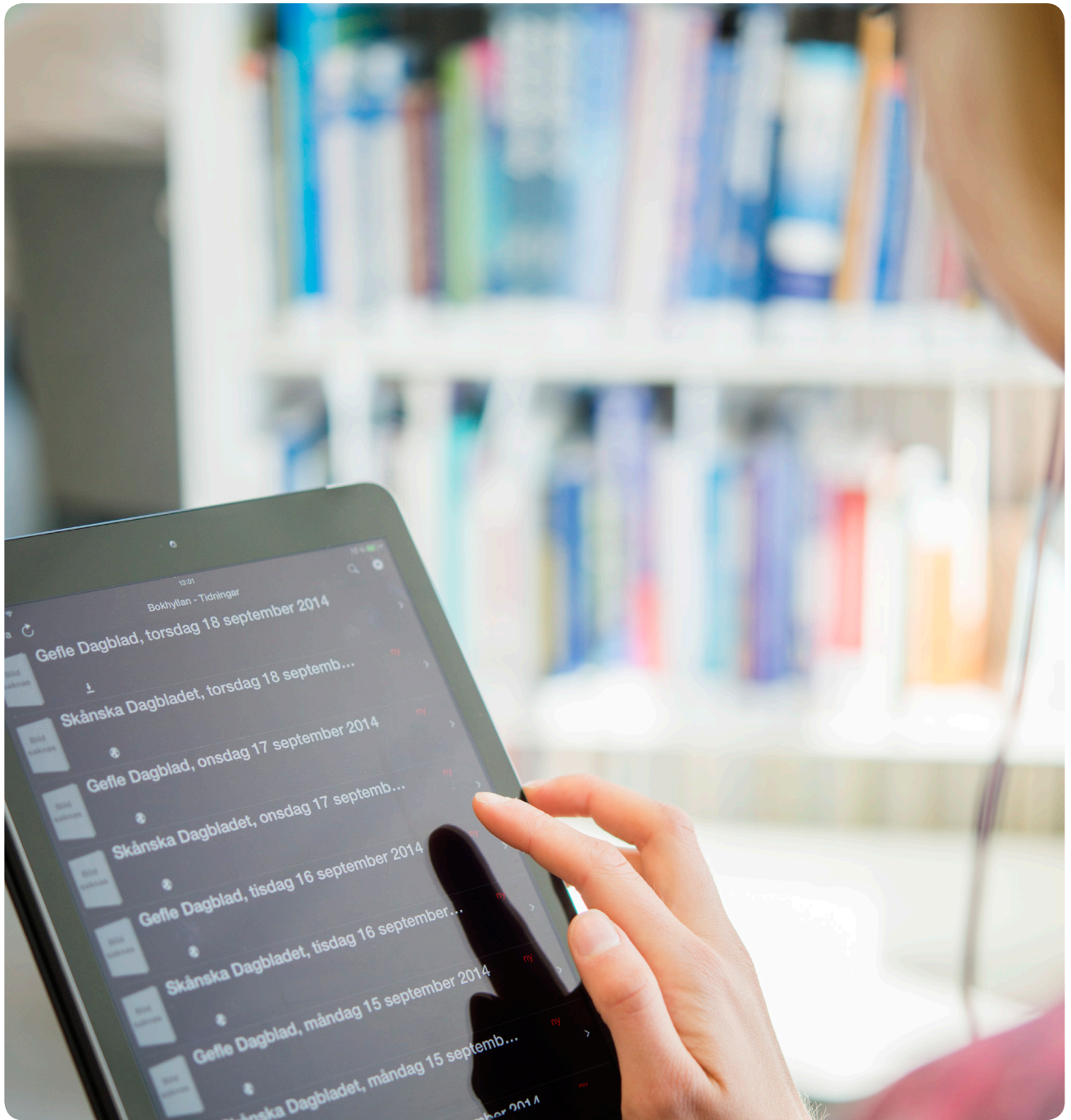

Tips för kompetensutveckling

Hur gör ni på din arbetsplats för att dela med er av er samlade kompetens? Här är några tips från projektet "Tillgängliga medier i allmänhet och taltidningar i synnerhet" i Värmland.

- Diskutera på era arbetsplatser: Hur jobbar ni med tillgängliga medier i relation till ert arbete med digital delaktighet och demokrati? Alla individer bör få makt över sin egen situation. På sikt bör därför alla medier bli tillgängliga för alla.
- Läs, diskutera och följ upp arbetet med tillgängliga medier i relation till styrdokument som bibliotekslag, regional och lokal biblioteksplan, regional digital agenda och uppdrag i årsplan och handlingsplaner.
- Bilda en lokal grupp mellan olika verksamheter som träffas två till tre gånger per år för att uppdatera och kompetensutveckla varandra om tillgängliga medier ur olika verksamhetsperspektiv. Lär av varandra.

Ta en fika medan du läser taltidningen.
Inbjudande skylt på Bollnäs bibliotek.

Hämta inspiration hos andra

Det finns många platser att hämta inspiration ifrån och personer att utbyta erfarenheter med, till exempel kollegor i regionen, på bibliotek och andra offentliga inrättningar som muséer och scenverksamhet. Det kan också vara intressant att besöka bibliotek i andra delar av landet och i andra länder, som har prövat alternativa sätt att utveckla arbetet med tillgängliga medier.

Tips för att nå användarna

Biblioteken ska bidra till att läsning blir tillgänglig för alla, oavsett läsförmåga. Låt dig inspireras av dessa tips och diskussionsfrågor från "Alla kan läsa - och hör sen!" för att nå fler användare:

- Vilka andra personalgrupper och nyckelpersoner i kommunen kan tänkas ha kontakt med målgrupperna för tillgängliga medier? Det finns fler resurser än bibliotekspersonal för att skapa förutsättningar för tillgänglig läsning.
- Samtala med och intervju användare av tillgängliga medier. Hur ser deras önskemål och behov ut? Deras förutsättningar?
- Ta hjälp av användare av tillgängliga medier för att tänka och diskutera kring det fysiska rummet. Hur behöver det utformas för att vara så självinstruerande som möjligt? Hur behöver bokbussen se ut? Kan mönster, bilder, pictogram användas?
- Kan andra former av kompetensutveckling för biblioteksverksamheten delvis ersätta fysiska möten där många inte kan delta? Kan det vara webinarier, digitala föreläsningar? Hur kan man lokalt på biblioteket använda ett sådant utbud?

Utåtriktad verksamhet

Folkbiblioteken är i många fall ett nav i kommunen, som anordnar aktiviteter av olika slag för olika målgrupper. Information om tillgänglig läsning är bara en av många insatser som görs. Ofta lyfts tillgänglig läsning vid temadagar och temaveckor, som Världsautismdagen 21 april, Hjälpmedelsdagen 23 september eller Dyslexiveckan i vecka 40. Men man behöver inte hålla sig till dem, det finns många andra möjligheter:

- Ta tillfället att presentera talböcker vid alla biblioteksarrangemang eller när du ger lästips. Det finns alltid någon som känner någon som behöver andra format än pappersboken.
- Arrangera en Daisycirkel eller Daisycafé, till vilken ni bjuder in talboksanvändare för att prata om en bok man läst eller om nya talböcker.
- Se till att de bokcirkelböcker ni ordnar med på biblioteket också finns som talbok och i storstil. Den kanske också finns som lättläst för dem som behöver en anpassad text.
- Rikta inbjudan till aktiviteter för specifika grupper i målgruppen och skräddarsy programmet utifrån deras behov. Det kan vara både för att ge upplevelser med text, bild och ljud, men även för att pröva och testa hjälpmedel för läsning. Kom ihåg att vara lyhörd för de individuella behoven och önskemålen hos var och en.

Samverka med organisationer och föreningar för att hitta läsarna!

Många bibliotek har erfarenhet av att det inte kommer förväntat antal deltagare till aktiviteter och arrangemang som biblioteken bjuder in till.

Alternativet kan då vara att biblioteket aktivt söker upp potentiella användare där de befinner sig, för att där berätta om tillgängliga medier.

Föreläsningar och visningar ute hos en lokal intresseförening välkomnas ofta. Ta kontakt med till exempel Synskadades Riksförbund och FUB För barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning och erbjud er att komma ut och berätta om tillgängliga medier och tipsa om intressanta böcker. För att direkt nå målgruppen äldre kan man delta i mässor riktade till dem eller mässor som handlar om olika hjälpmedel. Inom omsorgen är läsombud och aktivitetssamordnare givna kontakter, men även annan personal på boenden och dagverksamheter kan vara intresserade av information.

Många kommuner har visningsrum eller lägenheter där personer med funktionsnedsättning får stöd att hitta rätt hjälpmedel för olika aktiviteter i vardagen. Prata gärna med personal på sådana platser för att försäkra er om att de inkluderar information om tillgänglig läsning samt visar taltidningsspelare och surfplattor med apparna Legimus och Akila.

Det går att arbeta uppsökande gentemot till exempel anhörigföreningar, vård och omsorg, skolan och folkhögskolor. Även studieförbund är bra samarbetspartner. De kan ha studiecirklar för personer som har behov av tillgängliga medier och ni kan bli inbjudna till träffar med dessa. En lista med förslag på organisationer att kontakta finns på sidan 10-11.

Personer som finns utanför studieförbund, intresseförbund och omsorgen kan vara svårare att nå och då måste man prova något nytt. Man kan exempelvis kontakta lokala idrottsföreningar, LAN-aktiviteter och fackföreningar eller anordna ett hack för att inleda ett samarbete och informera om möjligheten till tillgänglig läsning. Eftersom det finns personer som skulle ha glädje av tillgänglig läsning överallt i samhället är det bra att alltid inkludera medier i olika format i bokinformation och andra läsfrämjande aktiviteter.

Akila på turné

I Östergötland ordnade regionbiblioteket en surfplatta med appen Akila som fick åka på turné till tre olika kommunala visningsmiljöer där man presenterar hjälpmedel i hemmet för personer med

funktionsnedsättning. Surfplattan var även på sjukhusbibliotek, ett gruppboende samt en träffpunkt för vuxna personer med psykisk funktionsnedsättning eller ohälsa.

Introduktionen av Akila gav också tillfälle att informera om tillgängliga medier för personalen på dessa platser, men även att nå personer som man kanske inte nått på biblioteket.

Bokskatten i Legimus

Inom Bibliotek Uppsala har man bestämt sig för att inkludera Legimus och böcker i tillgängligt format i alla bokprat för skolklasser. Förutom att berätta om Legimus i samband med bokpraten gör man det också vid andra förmedlingstillfällen som högläsning, lovaktiviteter med mera.

Nätverka i kommunen – exempel från Arvika

” I Arvika kommun finns en grupp där biblioteket är sammankallande för personal inom LSS. Det är ett initiativ från biblioteket och LSS-cheferna i kommunen. Vi ses 1-2 gånger per år på biblioteket för utbyte av erfarenheter, visningar av till exempel Legimus, boktips med nya LL-böcker, intressanta appar och så vidare. Mejl med tips på till exempel utställningar eller annat intressant för målgruppen, skickas ut.

Deltagare har fått anmäla intresse till sina chefer och vi har i nuläget representanter från alla LSS-boenden och dagliga verksamheter i Arvika kommun. Projektet är en vidareutveckling av tidigare 'Läsombuden' och heter nu 'Särskilt uppdrag'.

I övrigt bjuds biblioteket ibland in för att prata tillgängliga medier, exempelvis för LSS-personal på ett boende, kommunens gode män och så vidare, så det finns en dialog mellan olika verksamheter.”

Maria Bergroth,
bibliotekarie på Arvika
bibliotek under projektet

Samarbeta med hemtjänsten

Ytterligare en samarbetspartner är hemtjänsten, både att samåka med hemtjänsten till Boken kommer-lån-tagare och att hemtjänsten sköter utkörningen själva. I mindre kommuner är det lätt att bygga nätverk, men det bygger ofta på personliga kontakter och eldsjälur.

Förmedla läsning – uppsökande verksamhet

Gävle stadsbibliotek har genomfört ett lokalt projekt kallat "Förmedla läsning". Det innebar att två biblio-

tekarier, Marie Persson och Lena Jansson, kunde söka upp arbetsplatser för att informera om tillgängliga medier. Här berättar de om hur de arbetade.

” Under tio veckor, fördelat på två omgångar hösten 2017 och våren 2018, har vi varit ute på olika arbetsplatser och informerat om tillgängliga medier. Vi var frikopplade från arbetet i informationsdisken och helgarbete för att kunna göra detta istället.

Vi började med att kartlägga platser vi kunde besöka. Det tog två veckor. Vi ville nå personal som arbetade nära målgruppen och som kan förmedla information vidare om tillgängliga medier. Vi kontaktade arbetsplatser inom omvårdnaden, folkhögskolor, avdelningar på sjukhuset i Gävle, friskolor på gymnasienivå, vuxenutbildningar, SFI, träffpunkter, anhörigcenter, volontärer, med flera.

Vi valde att ringa till dem vi ville besöka. Vår erfarenhet är att man är överhopad av e-post. Det var få som tackade nej till vårt erbjudande. Vi tror att det beror på att vi var tydliga med att informationen bara skulle ta 15-20 minuter och att det inte krävdes någon arbetsinsats från dem. Det gjorde nog att det blev lättare att säga ja. Sedan skickade vi ett påminnelsemejl veckan innan och betonade en gång till att informationen var för personal.

Vi tog upp väldigt mycket på den kvarten, men vi upplevde ändå inte att de baxnade. Det var alltifrån talböcker och taltidningar till pictogram och lättläst. Vi var tydliga med att de inte behövde kunna detta. De räckte att de har ett hum och kan förmedla att det finns olika sätt att läsa. Vi visade upp allt vi talade om visuellt och berättade även om Talboken kommer och Boken kommer. Och så lämnade vi ett informationsblad som sammanfattade det vi tog upp, samt våra kontaktuppgifter.

Vi var oftast båda två och varvade vem som presenterade vad. Ibland fick vi komma till arbetsplatsträffar, ibland på en förlängd lunch. Det var svårt för till exempel hemtjänsten att samla personal eftersom de inte har en gemensam verksamhetsplanering.

Sammanlagt har vi besökt 39 arbetsplatser vid 45 tillfällen, eftersom vi besökte några flera gånger. Vi har träffat 640 personer och de pratar i sin tur med andra och sprider därmed informationen.

Det är bra att vara två och kunna peppa varandra. Vid besöken har vi kunnat utvärdera direkt vad som varit bra och dåligt. Vi har anpassat lite vad vi tar upp på de olika ställena, men konceptet är ganska fast.

Vi hittade rätt nivå snabbt. Flera av dem vi har mött, har gett förslag på andra arbetsplatser som vi kan besöka, så vi besökte fler ställen än vi planerat efter första kartläggningen. Vi har därmed byggt upp ett nätverk, men vet ännu inte exakt hur vi ska använda det. Vi vet dock att vi är efterfrågade för att komma ut på fler ställen och kommer att göra fler besök. Det är lätt nu när vi har ett färdigt koncept och informationsmaterial."

Marie Persson och Lena Jansson,
Gävle bibliotek

Alla kan läsa fast på olika sätt

Biblioteken erbjuder många alternativ för personer som har svårt att läsa tryckt text eller som har svårt att ta sig till biblioteket. Här kan du läsa om de olika alternativen som finns.

Biblioteken erbjuder

- talböcker
- taldagstidning
- böcker och tidningar med lättare text
- böcker med stor stil
- punktskrift och teckenspråk
- böcker med tecken som stöd och taktila böcker
- ljudböcker, e-ljudböcker och e-böcker
- hjälp med tips på böcker.

Boken kommer

Boken kommer är en gratis service för personer som har svårt att komma till biblioteket på grund av hög ålder, rörelse-
nedsättning, synnedsättning, långvarig sjukdom eller annan funktionsnedsättning.

Böcker levereras hem till bostaden var sjätte vecka. Det går att låna böcker, cd-böcker, musik-cd, tidskrifter och språk kurser med mera.

Talböcker för personer med läsnedsättning

Talböcker på skiva, minneskort och USB läsas på biblioteket. Det går att låna talböcker skickade hem till sig gratis om man inte kan besöka biblioteket. Det finns ett fåtal talboksspelare att låna på Stadsbiblioteket.

Legimus

Möjligheten finns att själv ladda ner talböcker från Legimus.se. Från appen Legimus kan man ladda ner direkt till mobilen eller surfplattan. För att få inloggningsuppgifter bokas tid på biblioteket.

Taldagstidning

En taldagstidning är en inläst dagstidning som skickas digitalt till personer som har en läsnedsättning.

Prenumerationen beställs hos respektive tidning. I prenumerationen ingår en taldagstidningsspelare som även fungerar för läsning av talböcker. Taldagstidningar går även att läsa i apparna Akila och Legimus.

Man får hjälp med tekniken av Taldagstidningshjälpen, telefon 020-311 211.

Talboken kommer

Om man har en taldagstidningsspelare kan vi på biblioteket skicka talböcker digitalt direkt till spelaren. Fördelen är att man inte behöver hantera skivor. Talböckerna levereras efter någon timme. Beställningar görs på telefon direkt till oss.

Hör av dig till oss!

Lena Jansson, 026-17 94 58
Marie Persson, 026-17 72 09
talbok@gavle.se

Stadsbiblioteket
Tel 026-17 96 00
stadsbiblioteket@gavle.se
www.gavle.se/bibliotek

BIBLIOTEK
Förmedla läsning är ett samarbete mellan Gävle kommun och Kulturstveckling, Region Gävleborg

Alla kan läsa fast på olika sätt - informationsmaterial som togs fram för projektet "Förmedla läsning".

Vi går ut!

Linköpings stadsbibliotek har också genomfört ett lokalt projekt för att nå utanför biblioteket. Det startade hösten 2017 och pågick till och med hösten 2018. Här berättar bibliotekarierna Kristina Lundwall och Anna Fahlbeck om sitt arbete.

” Vi började med att sätta ihop en informationskampanj med affisch och information om tillgängliga medier som vi skickade per e-post för att bjuda in oss till boenden och funktioner inom omsorgen, sjukvården och rehab som logoped och arbetsterapeuter.

Vi kontaktade även olika organisationer som studieförbund, Neuroförbundet, Reumatikerförningen och liknande, men har också vänt oss till studenter på folkhögskolor och yrkesgymnasier. Vi har fått komma till de flesta vi kontaktade.

Vi har även försökt bjuda in oss själva till företag och fackföreningar för att nå vuxna i arbetsför ålder som har läsnedsättning. Här har intresset inte varit lika starkt, men vi fick i alla fall möjlighet att träffa 50 medlemmar på Byggnads Öst. Vi har också besökt en församling inom Svenska kyrkan, Röda korset och en arbetsgrupp inom Stadsmissionen.

Ibland har vi gjort besöken var och en för sig, ibland tillsammans. Om det är en stor grupp är det bra att vara två, men om det enbart är sex personer kan man lika gärna vara själv. De extra projektmedlen för att få tid till besök har varit A och O som stöd. Det var även bra att vi fick låna var sin iPad och en extra taltidnings-spelare.

När vi besöker omsorgen blir det bäst effekt när vi träffar personal på boenden. Brukarna kan ha svårt att själva ta till sig informationen. Genom att informera personalen kan de sedan stödja brukarna. Boende i servicelägenheter är lättare att informera. Där kan det redan finnas talbokslåntagare som kan vara ambassadörer.

Under projektperioden har vi haft cirka 90 träffar och träffat runt 1 600 personer. Det blir nya låntagare varje gång vi besöker ett boende eller annan verksamhet och under perioden har vi registrerat nästan 400 nya användare i Legimus.

Genom att gå utanför biblioteket har vi också förstärkt samarbetet med olika instanser inom sjukvården. Vi har varit hos olika rehabgrupper vilka nu skickar patienter och bokar tid för att vi ska registrera dem för egen nedladdning/Legimus. Vi har även utvecklat en metod att väcka läs- och språklust för vuxna personer med till exempel afasi. Att gå ut ger ringar på vattnet!”

Kristina Lundwall och Anna Fahlbeck,
Linköpings stadsbibliotek

Händelseriket och Sinnenas sagostund

De flesta av de idéer som presenteras i ”Så når vi fler” handlar om att nå vuxna läsare eftersom projekten som vi hämtar exempel ifrån hade ett visst fokus på att nå ut med dagstidningen som taltidning. Det finns även andra exempel som riktade sig mer till barn och till lärare.

Händelseriket

Händelseriket är upplevelserum skapade för att man ska kunna uppleva en annorlunda miljö med sina sinnen. I de olika rummen kan man känna och uppleva olika saker med hörsel, syn, känsel, lukt, led- och muskelsinne. Det vänder sig till de som har någon funktionsnedsättning, oavsett ålder. Bibliotekarie Anna Fahlbeck på Linköpings stadsbibliotek kom i kontakt med Händelseriket i Linköping och upptäckte att de inte hade några böcker där. Hon tog dit taktila böcker, böcker med tecken som stöd och Babblarna för barn med språksvårigheter. Även per-

soner med demens kan där ha glädje av att lyssna till sagor.

Händelseriket eller liknande center för sinnesstimulering finns på flera platser i Sverige.

Sinnenas sagostund

Anna Fahlbeck har även samverkat med Syncentralen om barn med synnedsättning och blinda barn. Dels har hon haft föräldra- och pedagogträffar för att berätta om tillgängliga medier för barn med synnedsättning och hur de används. Dels har hon, tillsammans med en förskole- och synpedagog, utvecklat Sinnenas sagostund. Den utgår från taktila bilderböcker som i sin tur bygger på svartskriftböcker. Pedagogen och bibliotekarien läser igenom sagan i förväg för att plocka fram saker som stimulerar flera sinnen. Vad kan man smaka, lukta, ta på, lyssna till? På så sätt har de berättat sagan om Prinsessan på ärten och flera andra sagor.

Inbjudan till sagostunden går ut till barn med synnedsättning via Syncentralen samt via alla vanliga kommunikations- och marknadsföringskanaler. Sinnenas sagostund passar även för barn med intellektuell funktionsnedsättning.

Läslust för vuxna med afasi

Anna Fahlbeck och hennes kollega Kristina Lundwall har i samarbete med logoped utvecklat ett stöd i tre nivåer för personer med afasi. Den första nivån är en enkel broschyr där personen med funktionsnedsättningen, tillsammans med logoped eller arbetsterapeut, prickar för ämnen man är intresserad av. Bibliotekarien plockar sedan ihop illustrerade böcker och fotoböcker som passar för intresset.

För de som har ett något större ordförråd finns förslag på extremt lättlästa böcker som stöd för att träna språk. I den tredje nivån finns förslag på böcker som stöd för att träna sin förmåga att läsa igen med lättlästa talböcker med text. Det här konceptet kan också passa personer med intellektuell funktionsnedsättning och personer med demens.

Kliv ut från biblioteket – det ger resultat

Det gör verkligen skillnad att söka sig utanför bibliotekets väggar. Tillgängliga medier och de tjänster som är kopplade till dem är ofta okända, men de väcker stort intresse och leder till frågor både om de tillgängliga medierna och om bibliotek i allmänhet. Alltför få känner till att det finns möjligheter att läsa utifrån sina egna förutsättningar.

För att kunna ge god service är det också nödvändigt att få kunskap om och erfarenhet av vad problemet är och varför det kan haka upp sig. Till exempel är det viktigt att kunna ”prata för varan”, det vill säga upplysa om att det är en rättighet att få läsa på sina egna villkor och att biblioteken finns för att göra det möjligt.

När externa organisationer omorganiserar, får ny personal eller prioriterar andra områden är det lätt att läsningen glöms bort. Det är därför viktigt att biblioteket upprätthåller relationerna och ser till att bli inbjudna, om och om igen. Det ger resultat.

Slutord

Genom att dela kunskaper och erfarenheter kan biblioteken ge service till alla användare samtidigt som bibliotekslagens 4 § uppfylls, "Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska ägna särskild uppmärksamhet åt personer med funktionsnedsättning, bland annat genom att utifrån deras olika behov och förutsättningar erbjuda litteratur och tekniska hjälpmedel för att kunna ta del av information."

De tre projekt som har varit underlag för denna inspirationskrift visar att man med relativt små medel kan nå långt. Det går att tänka smart vid exponering och skapa medvetenhet kring taltidningar och andra tillgängliga medier i biblioteket.

Genom att söka upp och samverka med andra aktörer skapas nya samarbetsformer och idéer för att nå ut och nå fler.

Så når vi fler

Skapa förutsättningar för tillgänglig läsning

Goda exempel och konkreta tips på hur biblioteken kan integrera tillgängliga medier i sin verksamhet och nå fler.

Under två år har de regionala biblioteksverksamheterna i Östergötland, Värmland, Dalarna, Gävleborg och Uppsala tillsammans med MTM drivit metodutvecklingsprojekt för att bättre nå ut med tillgängliga medier inklusive taltidningar till alla som behöver dem. Nu har vi samlat våra bästa erfarenheter i en inspirationsskrift för folkbibliotek och regional biblioteksverksamhet. Genom att bland annat utveckla biblioteksrummet, arbeta med kollegialt lärande, uppsökande arbete och samverka utanför biblioteket kan fler få läsa på det sätt som passar dem.

MTM är en statlig myndighet med uppdrag att ge personer tillgång till de medier de behöver på det sätt som passar dem oavsett läsförmåga eller funktionsnedsättning.

MYNDIGHETEN FÖR
TILLGÄNGLIGA MEDIER

Box 51, 201 20 Malmö • 040-653 27 00

www.mtm.se • info@mtm.se •